

ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์

หลังจากการอภิปรายเรื่อง “ลุ่มน้ำ
เจ้าพระยาในสมัยโบราณ” ของชุมนุมศึกษา
วัฒนธรรม-โบราณคดี ณ ห้องพระโรงวังท่าพระ
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ
วันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ แล้ว ก็คงจะมีผู้
อยากทราบเรื่องราวเกี่ยวกับศิลาจารึกปราสาท
พระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราช
องค์สุดท้ายแห่งประเทศกัมพูชากันมากขึ้น
ข้าพเจ้าจึงขอย่อใจความจากเรื่องจารึกปราสาท
พระขรรค์ในบริเวณเมืองพระนคร (*La stèle du
Prah Khan d'Ankor*) ของศาสตราจารย์ ยอร์ช
เซเดส์ ตีพิมพ์ในวารสารแห่งสำนักฝรั่งเศส
ปลายบูรพทิศ (*Bulletin de L'Ecole Française
d'Extrême-Orient*) เล่มที่ ๔๑ ค.ศ. ๑๙๕๑
(พ.ศ. ๒๔๙๔) มาลงไว้ดังต่อไปนี้

จารึกหลักนี้ นาย ม. แกลซ (M. Glaize)
ได้ค้นพบ ณ ปราสาทพระขรรค์ในบริเวณเมือง
พระนคร ประเทศกัมพูชา เมื่อวันที่ ๑๓
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นศิลาจารึกแห่ง
สี่เหลี่ยมจัตุรัส มีลายลวดบัวอยู่บนฐาน และมี
ลายดอกบัวสลักอย่างคร่าว ๆ อยู่บนยอด
จารึก ณ ปราสาทพระขรรค์คล้ายกับจารึกที่
ปราสาทตาพรหมมาก และมีขนาดใกล้เคียง

กันคือสูง ๑.๘๕ เมตร กว้างด้านละ ๕๘ เซน-
ติเมตร จารึกมีอยู่ ๗๒ บรรทัด บนแต่ละด้าน
ใช้ตัวอักษรรูปเหลี่ยมซึ่งเป็นลักษณะตัวอักษร
สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จารึกโดยทั่วไปยังคง
อยู่ดี เว้นแต่บนด้านที่ ๓ ซึ่งมีลบเลื่อนไปบ้าง
จารึกนี้เป็นภาษาสันสกฤตมีทั้งสิ้น ๑๗๙ บท
แต่งเป็นมาตราฉันท์ต่าง ๆ กัน ๗ มาตรา

จารึก ๑๘ บทแรกคล้ายกับจารึกที่
ปราสาทตาพรหม คือบทที่ ๑-๓ สรรเสริญ
พระรัตนตรัย บทที่ ๔ สรรเสริญพระโพธิสัตว์
โลกेश্বর และบทที่ ๕ สรรเสริญนางปรัชญา-
ปารมิตา บทที่ ๖-๑๘ กล่าวถึงราชสกุลวงศ์
ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งมีผิดเพี้ยนไปจาก
ศิลาจารึกปราสาทตาพรหมแต่เพียงเล็กน้อย

ตั้งแต่บทที่ ๑๙-๓๑ ก็เป็นคำสรร-
เสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งผิดแผกไปจาก
จารึกปราสาทตาพรหมบ้าง บทที่ ๒๑ กล่าว
สรรเสริญความสามารถของพระองค์ในค้ำ
อักษรศาสตร์ บทที่ ๒๘ กล่าวถึง นโยบาย
การเมืองด้วยการเสกสมรส คือกล่าวว่า “สำ-
หรับผู้ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานความมั่งคั่ง
ให้แล้ว พระองค์ก็ได้พระราชทานราชธิดาผู้
เลอโฉมให้สมรสด้วย” (*มิใช่ส่งพระราชธิดา*

ไปครองเมืองต่าง ๆ ดังที่มีบางท่านเข้าใจ) เราจะเห็นว่านโยบายการเมืองเช่นนี้ได้กระทำสืบต่อมาในประเทศกัมพูชา ดังข้อความในศิลาจารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๒ ว่า “เมื่อก่อนมีฟ้าเจ้าเมืองศรีโสธรปุระ ให้ลูกสาวชื่อนางสิขรมหาเทวีกับขันไชยศรี ให้นามเกียรติแก่พ่อขุนผาเมือง” ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระเจ้าฟ้าจัมแห่งอาณาจักรลานช้างก็ได้เสกสมรสกับเจ้าหญิงขอมคือ นางยอกแก้ว

จารึกบทที่ ๒๙ เริ่มกล่าวถึงสิ่งซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทรงสร้าง คือเทวรูปพระศิวนาถราชหล่อด้วยทองคำ ๒ องค์ (บทที่ ๓๐) พระรูปพระราชบิดาของพระองค์ (บทที่ ๓๑) และพระราชทานหมู่บ้าน ๑๓,๕๐๐ แห่งแก่ธรรมราช (บทที่ ๒๒) พระธรรมราชนี้ก็คงหมายถึงพระยมนั่นเอง และแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงบำเพ็ญนี้เกี่ยวกับผู้ที่ตายไปแล้ว

ข้อความดังกล่าวอาจทราบได้จากบทที่ ๓๒-๓๔ บทที่ ๓๒ กล่าวว่าบนพื้นที่ซึ่งพระองค์ได้ทรงรบฟุ้งมีชัยขำนะ (ชัยศรี) พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็ได้ทรงสร้างเมืองซึ่งมีนามเช่นเดียวกันว่า นครชัยศรี บทที่ ๓๓ กล่าวเพิ่มเติมว่าในขณะที่เมืองประยาก (อัตตาสาบาด) ในประเทศอินเดีย ตักศิลาเพราะมีแม่น้ำคงคาและยมนาบาบรรจบกัน เมืองชัยศรีก็อยู่ใกล้น้ำถึง ๓ แห่ง ซึ่งอุทิศถวายแด่ พระพุทธองค์ พระศิวะ และ พระวิษณุ ตามลำดับ เราอาจสรุปได้ว่าเมืองชัยศรีนี้ก็คือนครปราสาทพระ-

ขรรค์ ซึ่งเป็นสถานที่ค้นพบจารึกนั่นเอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่าในสมัยโบราณคำว่า “ชัยศรี” ก็เป็นนามของพระขรรค์ (ดาบ) อันศักดิ์สิทธิ์ และเลยทำให้เมืองนครชัยศรีมีนามว่าเมือง (ปราสาท) พระขรรค์ไป

สำหรับน้ำ ๓ แห่งที่อุทิศถวายแด่พระศิวะ พระวิษณุ และพระพุทธองค์ตามลำดับ ตลอดจนอยู่ใกล้กับเมืองนครชัยศรี ศาสตราจารย์ เซเคส์ กล่าวว่าจะคงได้แก่สระที่อยู่ล้อมรอบเมืองพระนคร คือสระบารายตะวันตกซึ่งตรงกลางมีปราสาทแม่บุญประดิษฐานศิวลึงค์ อุทิศถวายแด่พระศิวะ สระบารายตะวันตกตรงกลางได้ค้นพบเทวรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์สัมฤทธิ์ขนาดใหญ่ อุทิศถวายพระวิษณุ สำหรับสระที่ ๓ ก็คงเป็นสระที่สร้างปราสาทนาคพันขึ้นตรงกลาง เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา หรือสระสง คือสระที่อยู่ใกล้ปราสาทบันทายกเดีย อันเป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นก่อนปราสาทพระขรรค์

ส่วนการรบฟุ้งที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงมีชัยขำนะ (ชัยศรี) ก็คงได้แก่การรบฟุ้งกับกองทัพจามนั่นเอง พวกจามได้เข้ามาจู่กรานประเทศกัมพูชาและยึดเมืองพระนครไว้ได้ ใน พ.ศ. ๑๗๒๐ ต่อมาพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็ทรงปราบปรามได้และได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์ใน พ.ศ. ๑๗๒๔

จารึกบทที่ ๓๔ กล่าวว่าในมหาศักราช ๑๑๑๓ คือ พ.ศ. ๑๗๓๔ พระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗

ได้ทรงกระทำพิธีเบิกพระเนตรรูปพระโพธิสัตว์
โลกेश্বর อันทรงนามว่าชัวยรเมศวร เป็นพระ
รูปฉลอง พระองค์ ของพระราชบิดาของพระ
องค์ จารึกบทนี้ทำให้เราทราบถึงการประดิษ
ฐานประติมากรรมสำคัญ ณ ปราสาทพระขรรค์
และทำให้ทราบว่าในปีนั้นอย่างน้อยที่สุดปรา
สาทหลังกลางก็ก่อสร้างสำเร็จแล้ว ประติมา
กรรมรูปนี้เป็นรูปฉลองพระองค์ของพระเจ้า
ธรณีเนทรวรมันที่ ๒ พระบิดาของพระเจ้าชัวย
รเมศวร ๗ ภายใต้ลักษณะพระโลกेश্বর แต่พระ
นามของรูปนี้คือ ชัวยรเมศวร ก็ไม่ใช่พระนาม
ของพระเจ้าธรณีเนทรวรมันที่ ๒ แต่เป็นพระ
นามของพระเจ้าชัวยรเมศวร ๗ ที่ยังดำรงพระ
ชนม์อยู่ อย่างไรก็ดี เราก็อาจกล่าวได้ว่า
ปราสาทพระขรรค์นี้สร้างขึ้นเป็นที่ระลึกลว
แต่พระเจ้าธรณีเนทรวรมันที่ ๒ ผู้สิ้นพระชนม์
ไปแล้ว

เราได้ทราบมาแล้วถึงพระรัตนตรัยแบบ
มหายาน คือ พระพุทธองค์ พระโพธิสัตว์
โลกेश্বর และนางปรัชญาปารมิตา ปราสาท
คาพรหมที่พระเจ้าชัวยรเมศวร ๗ ทรงสร้างได้
ประดิษฐานรูปฉลองพระองค์พระมารดาของ
พระองค์ในรูปลักษณะนางปรัชญาปารมิตา เมื่อ
ปราสาทพระขรรค์ประดิษฐานพระรูปพระบิดา
ของพระเจ้าชัวยรเมศวร ๗ ในรูปลักษณะพระ
โพธิสัตว์โลกेश্বরแล้ว เราก็ควรจะค้นหาว่า
ปราสาทที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนั้นอยู่ที่ไหน
จารึกหลายแห่งทำให้เราทราบได้ว่าพระรัตน
ตรัยมหายานนี้อาจสร้างขึ้นเพื่ออุทิศกุศลให้แก่

บิดา มารดา และอาจารย์ของผู้สร้าง หรือผู้
สร้างเองและบิดามารดา นอกจากนี้ พระนาม
ของพระพุทธรูปในพระรัตนตรัยมหายานนี้ดี
อาจลงท้ายด้วยคำว่า “เทพ”

เราอาจสันนิษฐานได้ว่าเมื่อพระบิดา
และมารดาของพระเจ้าชัวยรเมศวร ๗ แสดงโดย
รูปพระโพธิสัตว์โลกेश্বরและนางปรัชญา
ปารมิตาแล้ว ก็อาจเป็นพระอาจารย์ของพระ
องค์ที่แสดงโดยพระพุทธรูป แต่พระอาจารย์
ของพระเจ้าชัวยรเมศวร ๗ ผู้มีนามว่ามังคลรถ
ก็มีรูปแทนตนอยู่แล้วที่ปราสาทคาพรหม โดย
มีนามว่าพระศรีชัยมังคลรถเทพ

แม้ว่าจารึกปราสาทพระขรรค์จะทำให้
เรารู้จักนามพระพุทธรูปหลายองค์ที่พระเจ้า
ชัวยรเมศวร ๗ ทรงสร้างในต้นรัชกาลของพระ
องค์ ก่อนที่ปราสาทพระขรรค์และปราสาท
คาพรหมจะสร้างสำเร็จ เป็นต้นว่า พระพุทธ
วิศักดิ์ (บทที่ ๑๑๒, ๑๕๕) พระพุทธราชป
ตีศวร (บทที่ ๑๑๓) แต่เราก็ไม่ทราบว่าพระ
พุทธรูปเหล่านี้ประดิษฐานอยู่ที่ไหน ยกเว้น
พระพุทธรูปประจำทิศตะวันออก คือพระพุท
ธราชัยมุนีเนทร์ (บทที่ ๑๕๘) ซึ่งอาจอยู่ที่
ปราสาทบันทายกเด็ย ด้วยเหตุนี้ พระพุทธรูป
ในรัตนตรัยมหายานที่ยังขาดอยู่นี้ ก็คงจะประ
ดิษฐานอยู่ที่ปราสาทบายนเป็นแน่ คือเป็น
“พระพุทธรราช” แทนที่ “เทวราช” แต่ก่อน

นอกจากนี้ภายในปราสาทพระขรรค์ก็ยัง
มีประติมากรรมอื่นๆ อีก จารึกบทที่ ๓๕ - ๔๐
กล่าวว่าประติมากรรมทั้งหมด ๔๓๐ องค์ คือ

๒๘๓ องค์ ล้อมรอบรูปพระโพธิสัตว์โลกेश্বর
องค์กลาง หมายความว่าอยู่ในกำแพงชั้นที่ ๒
(นับจากภายในออกมาภายนอก) ๓ องค์อยู่
ทางทิศตะวันออก ๓๒ องค์อยู่ทางทิศใต้ ๓๐
องค์อยู่ทางทิศตะวันตก ๔๐ องค์อยู่ทางทิศ
เหนือ ๑ องค์อยู่ในคลังข้าว ๑๐ องค์อยู่บนลาน
๔ องค์อยู่ในบ้านพักคนเดินทางที่เรียกกันว่า
ธรรมศาลา ๓ องค์อยู่ในโรงพยาบาล และ
๒๔ องค์อยู่ที่ประตูเข้าของกำแพงชั้นที่ ๔

จารึกบทที่ ๔๑-๔๓ แสดงรายการ
ของประติมากรรมที่อยู่ในศาสนสถานใกล้เคียง
และขึ้นอยู่กับปราสาทพระขรรค์ ประติมากรรม
เหล่านี้มีอยู่ ๘๕ องค์ และทำให้ประติมากรรม
ทั้งหมดที่อยู่ล้อมรอบรูปพระโพธิสัตว์โลกेश্বর
ตรงกลางมีจำนวนถึง ๕๑๕ องค์ (บทที่ ๔๓)

ตั้งแต่จารึกบทที่ ๔๔ ก็เป็นข้อความ
กล่าวอ้างถึงสิ่งของสำหรับถวายแก่ประติมา
กรรม และสำหรับเลี้ยงผู้ที่อยู่ประจำในปรา
สาทพระขรรค์ สิ่งของเหล่านี้มีเป็นคันทว่า ข้าว
งา ถั่ว เนย นมสดและนมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำอ้อย
น้ำมัน และเครื่องนุ่งห่ม จารึกกล่าวถึงสิ่งของ
เหล่านี้สำหรับใช้ในปราสาทพระขรรค์เป็นการ
ประจำวันก่อน (บทที่ ๔๔-๔๓,) แล้วจึงถึง
จำนวนที่ต้องใช้ทุกปีสำหรับงานฉลองซึ่งมีอยู่
เป็นจำนวนมาก คือ งานสงกรานต์ งานใหญ่ๆ
ประจำปี ๑๘ ครั้ง งานฉลอง ๙ หรือ ๑๐
ครั้งต่อ ๑ เดือน คือทุกวันที่ ๕, ๘, ๑๒, ๑๔,
และ ๑๕ ของปีภัก (บทที่ ๕๔-๖๐)

ต่อจากนั้นจึงกล่าวถึงภาษีที่เก็บจากหมู่
บ้านเพื่อมาทำนุบำรุงรักษาปราสาทพระขรรค์
(บทที่ ๖๑-๗๒) และสิ่งของที่ได้รับจาก
คลังของหลวง (บทที่ ๗๘-๙๔) จารึกยัง
กล่าวด้วยว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และบรรดา
ข้าราชการได้ถวายหมู่บ้าน ๕,๓๒๔ แห่งและ
ข้าทาสหญิงชาย ๙๗,๘๔๐ คน แก่ปราสาท
พระขรรค์ (บทที่ ๗๓-๗๗) ต่อจากนั้นจึง
กล่าวถึงภานะมีค่าและภานะสัมฤทธิ์ในคลัง
ของปราสาท (บทที่ ๙๕-๑๐๒) แล้วจึง
บรรยายถึงการสร้างปราสาทแห่งนี้ (บทที่ ๑๐๓-
๑๐๗) ว่ามีปราสาท ๑๐๒ หลัง คือรวมถึงปรา
สาทที่อยู่ใกล้เคียงและขึ้นแก่ปราสาทพระขรรค์
ด้วย การก่อสร้างด้วยศิลา ๔๘๕ แห่งได้แก่
ระเบียงต่างๆ และกำแพงศิลาแลงยาว ๒,๒๓๘
วา (เกือบ ๔,๕๐๐ เมตร) ในที่ ๕ แห่ง คือ
นอกจากกำแพงชั้นที่ ๔ ของปราสาทพระขรรค์
ซึ่งยาวราว ๒,๙๐๐ เมตรแล้ว ก็ยังรวมกำแพง
ศาสนสถานอีก ๔ แห่งที่ใกล้เคียงและขึ้นแก่
ปราสาทพระขรรค์ไว้ด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวถึง
กฎอีก ๔๓๙ หลัง ซึ่งคงเป็นที่สำหรับพระสงฆ์
อยู่ และไม่จำเป็นต้องก่อสร้างด้วยศิลา

จารึกบทที่ ๑๐๘-๑๑๑ กล่าวถึงอาจารย์
และนักบวชที่พำนักอยู่ในปราสาทพระขรรค์ ใน
จำนวนนี้มีโยคี (บทที่ ๑๐๙) และนักบวชนิกาย
ไศวะ (บทที่ ๑๑๐) รวมอยู่ด้วย ซึ่งแสดงว่า
ในสมัยนี้มีการผสมทางศาสนาแล้ว

ต่อจากนั้น จารึกปราสาทพระขรรค์ก็
กล่าวถึงการก่อสร้างของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ณ ที่อื่น และมีกล่าวพาตึงมาถึงดินแดนทาง
ภาคกลางของประเทศไทยด้วย ข้าพเจ้าจึงขอ
แปลคำแปลจารึกของศาสตราจารย์ ยอร์ช
เซเคต์ในภาษาฝรั่งเศส ออกเป็นภาษาไทย โดย
ละเอียด ส่วนข้อความในวงเล็บนั้น เป็นคำ
อธิบายต่างหาก นอกไปจากข้อความในจารึก

บทที่ ๑๑๒ พระราชาได้ทรงสร้างรูปพระ
สุกตศรีวิราชคฤ และทรงสร้าง.....

บทที่ ๑๑๓ พระองค์ได้ทรงสร้างรูปพระ
สุกตศรีราชปติศวร และพระชัยมงคลรถจักษุ
มณีนี (ณ ปราสาทตาพรหม) (ณ สถานที่)
ซึ่งมีนามว่าสีกฐา

บทที่ ๑๑๔ ณ ศรีชัยันตปุระ ณ วินชัย
บรรพต และ ณ มรรขัลปุระ (อาจเป็นมณฑล
บุรี) ณ สถานที่แต่ละแห่ง พระราชาได้ทรง
สร้างรูปพระรัตนตรัย

บทที่ ๑๑๕ ณ ศรีชัยราชธานี ศรีชัยัน
ตนครี ชัยสิงหนที ศรีชัยวีรวิที

บทที่ ๑๑๖ ลโวทยปุระ (คือเมืองละโว้
หรือลพบุรี มีพระปรารภสามยุคในศิลปะขอม
แบบบายน สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ฯลฯ)
สวารณปุระ (คือเมืองสุพรรณบุรี ได้ค้นพบ
พระพุทธรูปนาคปรกแบบขอมในศิลปะบายน)

กัมพูกบฏฎณะ* ชัยราชบุรี** ศรีชัยสิงหนที (คือ
เมืองสิงห์ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี มีปราสาท
ขอม ๓ องค์ตั้งอยู่กลางเมือง และยังมีซาก
ทวารบาลแบบบายนวางตั้งอยู่หน้าปราสาทด้วย)

บทที่ ๑๑๗ ศรีชัยวัชรบุรี (คือเมือง
เพชรบุรี มีปราสาทวัดกำแพงแลงเป็นแบบ
ขอม มีประตูซุ้มก่อหน้าต่างเป็นรูปทึบครึ่งหนึ่ง
ลูกกรงครึ่งหนึ่ง แบบศิลปะบายนสมัยพระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๗ อย่างแท้จริง) ศรีชัยสทิมบุรี
ศรีชัยราชคฤ ศรีชัยวีรบุรี

บทที่ ๑๑๘ ศรีชัยวัชรวิที ศรีชัยกีรติ
บุรี ศรีชัยเกษมบุรี ศรีวิชัยกปิรี (อาจมีนาม
เต็มว่า ศรีวิชัยกปิรี)

บทที่ ๑๑๙ ศรีชัยสิงหนคราม มัธยม
ความกะ สมเรนทรคราม ศรีชัยบุรี

บทที่ ๑๒๐ วิหาโรตตระกะ ปุรพาพาส
ในศาสนสถานทั้ง ๒๓ แห่งนี้

บทที่ ๑๒๑ พระราชาได้ทรงสร้างพระ
ชัยพุทธมหานาถอันนำโชค รวมทั้งพลับพลา
๑๐ แห่งเพื่อการตั้งของสังเวริมฝั่งสระใน
เมืองยโสธร

บทที่ ๑๒๒ บนถนนจากเมืองยโสธร
ปุระไปยังราชธานีแห่งประเทศจัมปา

* นายศรี อมาตยกุลได้แจ้งแก่ผู้พิมพ์ว่าอาจเป็นเมืองแถบสระโกสินารายณ์ ในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีก็ได้ เมื่อเร็ว ๆ
นี้ ได้ค้นพบรูปพระโพธิสัตว์โลกเสวกรศิลปะขนาดใหญ่กว่าคนจริงในศิลปะขอมแบบบายนที่นั่น อย่างไรก็ตามเมืองนี้คงตั้งอยู่ในแถบ
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างแน่นอน เพราะเหตุว่ามีจารึกเป็นภาษาสันสกฤตอยู่บนฐานพระพุทธรูปศิลปะแบบทวารวดี ซึ่งค้นพบที่
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี ว่า “ นายก อารุชวะ เป็นอธิบดีแห่งชาวเมืองตั้งกูร์ และเป็นโอรสของพระราชาแห่ง
คามพูทะ ได้สร้างรูปพระนูนองค์นี้ ”

** คือเมืองราชบุรี วัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่นั่นมีกำแพงศิลาล้อม มีพระพุทธรูปปางสมาธิในเรือนแก้วสลักอยู่เป็นแนวนอนทับ
หลังกำแพง เหมือนกับปราสาทบันทายเคียที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้าง ณ เมืองพระนคร ในประเทศกัมพูชาทุกประการ

(พระองค์ได้ทรงสร้าง) ที่พักคนเดินทาง
พร้อมด้วยไฟ ๕๗ แห่ง

บทที่ ๑๒๓ จากราชธานี (เมือง
ยโสธรปุระ) ไปยังเมืองวิมาย(พิมาย) (มี)
ที่พักคนเดินทางพร้อมด้วยไฟ ๑๗ แห่ง จาก
ราชธานี (เมืองยโสธรปุระ) ไปยังเมืองชัยวดี
จากเมืองชัยวดีไปยังเมืองชัยสิงหวัต

บทที่ ๑๒๔ จากที่นั่นไปยังเมือง
ชัยวีรวดี จากเมืองชัยวีรวดีไปยังชัยราชคীর
จากชัยราชคীর ไปยังเมืองศรีสุวีรปรี

บทที่ ๑๒๕ จากเมืองนั้นไปยังเมือง
ยโสธรปุระ (ตามทาง) มีที่พักคนเดินทาง
พร้อมด้วยไฟ ๑๔ แห่ง มีที่พักคนเดินทางอีก
๑ แห่ง ณ ศรีสุรายบรรพต

บทที่ ๑๒๖ ที่พักคนเดินทางแห่งหนึ่ง
ที่ศรีวิชัยกิตยปุระ อีกแห่งหนึ่งที่กัลยาณ
สิทธิกะ รวมทั้งหมดมี (ที่พักคนเดินทาง)
๑๒๑ แห่ง

บทที่ ๑๒๗ จำนวนรูปเคารพที่หล่อ
ด้วยทอง เงิน สัมฤทธิ์ สลักจากศิลา รวมทั้ง
รูปพระยมและพระกาล ที่แจกจ่ายไปทั่วทุก
แคว้น มีทั้งหมด ๒๐,๕๐๐ องค์

บทที่ ๑๒๘ สิ่งของประจำปีถวายแก่
รูปเคารพ พร้อมทั้งสิ่งของสำหรับบุคคลที่
อาศัยอยู่กับอาจารย์และลูกศิษย์ มีดังนี้

บทที่ ๑๒๙ ข้าวเปลือก ๑๘๓,๑๙๐
ชาริกา

บทที่ ๑๓๐ ข้าว ๔,๕๓๓ ชาริกา ณ
ตลาดแห่งภัทรบทและมาพะ

บทที่ ๑๓๑ ถั่ว ๒,๑๒๓ ชารี
เมล็ดงา จำนวนเดียวกัน
แต่น้อยลง ๓๗๘ (คือ ๒,๕๔๕ ชารี)

บทที่ ๑๓๒ เนยเหลว ๑,๖๖๔ ฆฎี
๑๐ ปรสต์ ๒ กุฑุพ

บทที่ ๑๓๓-๑๓๕ นมเปรี้ยวและนม
สดแต่ละอย่าง ๑,๗๖๖ ฆฎี ๓ ปรสต์
น้ำผึ้งและน้ำอ้อยแต่ละอย่าง
๑,๖๙๓ ฆฎี ๖ ปรสต์

น้ำมันงา ๕๑๔ ฆฎี ๒ ปรสต์
น้ำผลไม้ ๒๓๖ ฆฎี ๕ ปรสต์
บทที่ ๑๓๖-๑๓๗ น้ำมันยางสน ๒ ภาร
๕ ตุลาคม ๒ กัญฎีกา ๑๐ ปณะ

ไม้กฤษณา น้ำหนักเช่นเดียวกัน
ไม้จันทน์ ๑ ภาร ๑ ตุลาคม
๑ กัญฎีกี ๑๘ ปณะ

การบูร ๑ ตุลาคม ๑๕ กัญฎีกี
๕ ปณะ

บทที่ ๑๓๘-๑๔๐ กายาน ๔ ตุลาคม ๑๔
กัญฎีกา ๓ ปณะ
ขี้ผึ้ง ๓,๒๐๐ ภาร ๓ กัญฎีกี
๑๐ ปณะ

ผ้าทรง ๗๕,๕๒๕ ชิ้น สำหรับ
ประติมากรรม ฯลฯ แทน ๑,๖๖๖ แทน
 ฯลฯ

บทที่ ๑๔๑ พระราชาและเจ้าของ
หมู่บ้านได้น้อมถวายหมู่บ้าน ๘,๑๗๖ แห่ง

บทที่ ๑๔๒ ณ ที่นั้นมีข้าทาสหญิงชาย
สำหรับคอยปรนนิบัติพระเจ้าอยู่ ๒๐๘,
๕๓๒ คน ในจำนวนนี้มี

บทที่ ๑๔๓ ผู้ควบคุม ๙๒๓ คน
คนงาน ๖,๔๖๕ คน

บทที่ ๑๔๔ หญิง ๔,๓๓๒ คน เป็น
นางพื่อนรำ ๑,๖๒๒ คน

บทที่ ๑๔๕ ณ ที่นั้นมีทองสำหรับสร้าง
ปราสาทและสิ่งอื่นๆ ถ้วยและภาชนะอื่นๆ
หนัก ๑๓๘ ภาร ๑๒ กัญฐิกา

บทที่ ๑๔๖ เงิน หนัก ๑๒๑ ภาร ๑๒
กัญฐิกา ๑๐ ปณะ

บทที่ ๑๔๗ ทองแดง หนัก ๓๒๓ ภาร
๑ ตูลา ๑ กัญฐิกา ๕ ปณะ

บทที่ ๑๔๘-๑๔๙ สัมฤทธิ์ หนัก
๕,๓๖๐ ภาร ๒ ตูลา ๒ กัญฐิ

ขันทอง หนัก ๒๐๐ ภาร ๑ กัญฐิ ๑๖
ปณะ

ตีบุก หนัก ๑๔ ภาร ๒ ตูลา ๔ กัญฐิกา

บทที่ ๑๕๐ ตะกั่ว ๑,๒๐๐ ภาร ๕ ตูลา
เหล็ก ๒,๐๐๐ ภาร ๗ ตูลา ๖ กัญฐิ

บทที่ ๑๕๑ เพชรพลอยเป็นต้นว่าทับ
ทิม ฯลฯ ๙๗,๓๒๘ เม็ด

บทที่ ๑๕๒ ไข่มุก ๑๖๙,๒๒๒ เม็ด

บทที่ ๑๕๓ ปราสาท ๕๑๔ หลัง
การก่อสร้างด้วยศิลา ๒,๐๖๖ แห่ง

บทที่ ๑๕๔ กำแพงศิลาแลงยาว
๑๖,๔๙๐ วา

บทที่ ๑๕๕ ภูเขา ๒๔,๖๒๘ วา

บทที่ ๑๕๖ สระน้ำเริ่มต้นด้วยสระชัย
ทฎากะ (คือสระแห่งปราสาทพระขรรค์ ซึ่ง
เป็นที่ตั้งแห่งปราสาทนาคนัน) ยาว ๙๓,๕๐๗
วา

บทที่ ๑๕๗ ฎฐิ ๑,๕๑๒ แห่งนักศึกษา
๒,๙๘๙ คน

บทที่ ๑๕๘ ทุกปีในเดือนพฤษภาคม
(มีนาคม) จะต้องนำประติมากรรมเหล่านี้มา
รวบรวมไว้ ณ ที่นี้ คือ พระราชาแห่งมุนีทาง
ทิศตะวันออก (คงเป็นพระพุทธรูปน ปราสาท
บันทายกเด็ย) พระศรีชัยราชจุมณี (คือ
รูปนางปรัชญาปารมิตาที่ปราสาทตาพรหม
ฉลองพระองค์พระมารดาของพระเจ้าชัยวรมัน
ที่ ๗)

บทที่ ๑๕๙ พระชัยพุทธมหานาดจาก
๒๕ ท้องดิน (แต่แรกกล่าวไว้เพียง ๒๓ แห่ง
รูปที่นำมาฉลองเหล่านี้คงเป็นรูปจำลองอีกชั้น
หนึ่ง เพราะได้ค้นพบจารึกที่ปราสาทบายนค่าน
ตะวันตกเฉียงเหนือว่า พระศรีชัยมหานาด
แห่งศรีชัยราชบุรี และพระศรีชัยพุทธมหานาด
แห่งศรีชัยราชบุรี แสดงว่ามีรูปจำลองประติมา
ฐานอยู่ ณ ที่นั้น และมีพระพุทธรูปฉลองพระ
องค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประติมาฐานอยู่ใน
ปราสาทบายนองค์กลางเบ็องบน) พระสุกค
ศรีวีรศักดิ์ พระสุกตวิมาย (คงเป็นรูปจำลอง
ของพระพุทธรูปที่ปราสาทหินพิมายอีก)

บทที่ ๑๖๐ พระภักเรศวร (พระศิวะ)
พระจามเปศวร (พระวิษณุ) พระปฤตุไศ-

เลศวรร (พระศิวะ) ฯลฯ รวมทั้งหมด ๑๒๒
องค์ พร้อมกับเทพบริวาร

บทที่ ๑๖๑-๑๖๓ ต่อไปนี้เป็นของ
สังเวद्यที่อาจเบิกได้ในโอกาสนี้จากคลังของ
หลวง คือ

ทองหนัก ๔ ปะละ ๒ กัญฐิ

เงินหนัก ๑๔ กัญฐิ

ดีบุกขาว ๔ ตูลา

ฉลององค์ของประติมา ๔๕๙ คู่ ฯลฯ

ข้าวสำหรับหุง ๑๐๐ ขาริกา

น้ำหอม ๑๔๓ หีบ

บทที่ ๑๖๔ เนยเหลว น้ำผึ้ง น้ำอ้อย
แต่ละอย่าง ๑ มณี ๑๐ ปรัสถ์

ขี้ผึ้งแท้ ๑ ตูลา ๕ กัญฐิกิ

บทที่ ๑๖๕ น้ำมันยางสนและไม้กฤษ-
ณาแต่ละอย่าง ๕ ตูลา

นมเปรี้ยวและนมสดแต่ละอย่าง ๑
มณี ๑๐ ปรัสถ์

บทที่ ๑๖๖ พรหมณ์ เริ่มต้นด้วย ศรี
สุรยัญญิ พระราชาแห่งชวา (ศาสตราจารย์
เซเดส คิดว่าเป็นพระราชาแห่งเกาะชวา แต่
อาจเป็นพระราชาแห่งเมืองหลวงพระบางก็ได้) พระราชาแห่งยวนะ (ศาสตราจารย์
เซเดส คิดว่าเป็นพระราชาแห่งอาณาจักรยวน)
พระราชาจาม ๒ องค์ (ตอนนี้มีหลักฐาน
แน่นอน คือองค์หนึ่งครองอยู่ที่เมืองวิชัย
(บิญคิญ) ทรงนามว่า สุรยชัยวรมเทพ เป็นพี่
หรือน้องเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อีกองค์
หนึ่ง คือ พระราชาจามแห่งเมืองปาณฑุรังค์

(พันรัง) ทรงนามว่าสุรยวรมเทพ (เจ้าชาย
วิยานันทนะ) อยู่ในพระอุปถัมภ์ของพระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๗ (แต่การแบ่งประเทศจัมปาออกเป็น
๒ อาณาจักรเช่นนี้ ก็มีอยู่เฉพาะตั้งแต่
พ.ศ. ๑๗๓๓-๑๗๓๕ เท่านั้น) ต่างก็นำน้ำ
สำหรับสรองประติมากรรมมาทุกวัน (จนตลอด
งาน) ด้วยความศรัทธา

มาตราส่วนที่กล่าวมาเหล่านี้เหมือนกับ
ที่ปราสาทตาพรหม คือ สำหรับธัญญาหาร
๑ ขาริกา = ๔ โทระณะ ๑ โทระณะ = ๑๖ ปรัสถ์
๑ ปรัสถ์ = ๔ กุซุพ สำหรับของเหลว ๑ มณี
= ๑๖ ปรัสถ์ ๑ ปรัสถ์ = ๔ กุซุพ มาตรา
น้ำหนักคือ ๑ ภาร = ๒๐ ตูลา ๑ ตูลา = ๑๐๐
ปะละ ๑ กัญฐิกิ = ๕ ปณะ ๑ มาษ = ๒
ปณะ ๑ พิมพ์ = ?

ข้าพเจ้าได้แปลคำอ่านจารึกตั้งแต่บทที่
๑๑๒-๑๖๖ โดยละเอียด ทั้งนี้ก็เพื่อให้ท่าน
ผู้อ่านทั้งหลายสามารถตัดสินใจด้วยวิจรรณญาณ
ของตนเองว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทรง
แผ่อาณาภาพของพระองค์ออกมาถึงภาคกลาง
ของประเทศไทยหรือไม่

จารึกบทที่ ๑๖๘-๑๗๐ กล่าวถึงการ
ขุดสระชัยตฎากะและการสร้างปราสาทนาถพัน
ซึ่งแต่เดิมมีนามว่า ราชยศรี

บทที่ ๑๗๑-๑๗๒ เป็นจารึกอุทิศ
ถวายพระราชกุศล ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
แต่พระราชบิดาของพระองค์ คือพระเจ้า
ธรณินทรวรมันที่ ๒ ต่อจากนั้นจึงถึงถ้อยคำที่
พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงฝากฝังศาสนสถาน

ของพระองค์ ไว้แต่พระราชอาคมในอนาคต (บทที่ ๑๗๓-๑๗๖) บทที่ ๑๗๔-๑๗๖ มีข้อความไพเราะมาก ข้าพเจ้าจะขอทดลอง แปลจากภาษาฝรั่งเศสมาลงไว้ดังต่อไปนี้

บทที่ ๑๗๔ ผู้ได้สูญเสียบุตรหรือภรรยาไปเป็นเวลานาน แม้ว่าจะยังคงระลึกถึงอยู่เสมอ แต่เมื่อมีบุตรหรือภรรยาใหม่ ความโศกเศร้าก็ย่อมคลายลง แต่ผู้ที่สูญเสียบิดามารดาไปเป็นเวลานาน ย่อมไม่สามารถหาสิ่งใดมาทดแทนท่านเหล่านั้นได้ เหตุนี้ ความโศกเศร้าจึงย่อมไม่มีที่สิ้นสุด

บทที่ ๑๗๕ ดังนั้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระบิดาและมารดา และเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดีของท่าน ซึ่งไม่อาจมีสิ่งเปรียบปานได้ ข้าพเจ้าจึงได้อุทิศบุญกุศลเหล่านั้นทั้งหมด ถวายแก่ท่านด้วยความเลื่อมใสศรัทธา บรรดาพระราชที่ทรงประกอบด้วยพระกตัญญู กตเวทิตาคุณย่อมสามารถที่จะทรงรักษาศาสนสถานเหล่านี้ไว้ได้ และเสวยผลอันประเสริฐ สมกับเป็นผู้ที่เคารพนับถือพุทธศาสนา

บทที่ ๑๗๖ พระราชาย่อมทรงวางกฎป้องกันรักษาศาสนสถาน แม้ว่าจะไม่ทรงได้รับคำขอร้อง ทั้งนี้ เพราะกฎเหล่านั้นย่อมผูกพันพระองค์อยู่ แต่แม้จะทราบเช่นนั้น โอราชา ข้าพเจ้าก็ยังใคร่ทูลขอร้องต่อพระองค์ ให้เอาพระทัยใส่ป้องกันศาสนสถานของข้าพเจ้าโดยมิทรงเหน็ดเหนื่อยด้วยเถิด

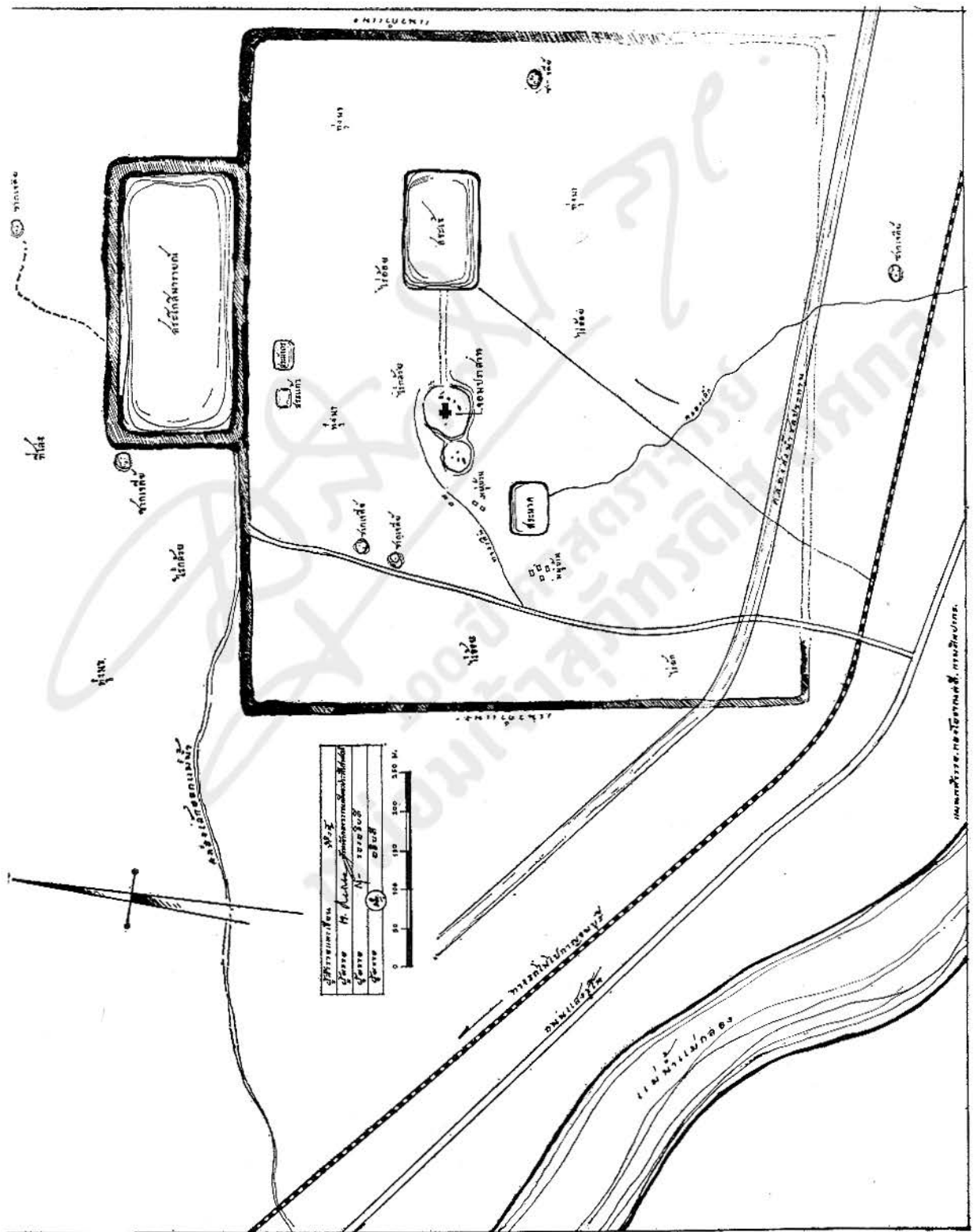
ต่อจากนั้น บทที่ ๑๗๗-๑๗๘ จึงกล่าวถึงสิ่งของที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงอุทิศ

ถวายไว้แต่ศาสนสถาน ที่พระองค์ทรงสร้างอีก รวมทั้งที่ถวายไว้แต่ปราสาทพระขรรค์ด้วย ดังจำนวนต่อไปนี้คือ หมู่บ้าน ๑๓,๕๐๐ แห่ง ทาส ๓๐๖,๓๗๒ คน และข้าวประจำปี ๔๐๐,๑๒๖ ขารี พร้อมกันนั้นก็ยังมีพระราชโองการห้ามมิให้ผู้ใดลดจำนวนสิ่งของถวายเหล่านั้นด้วย

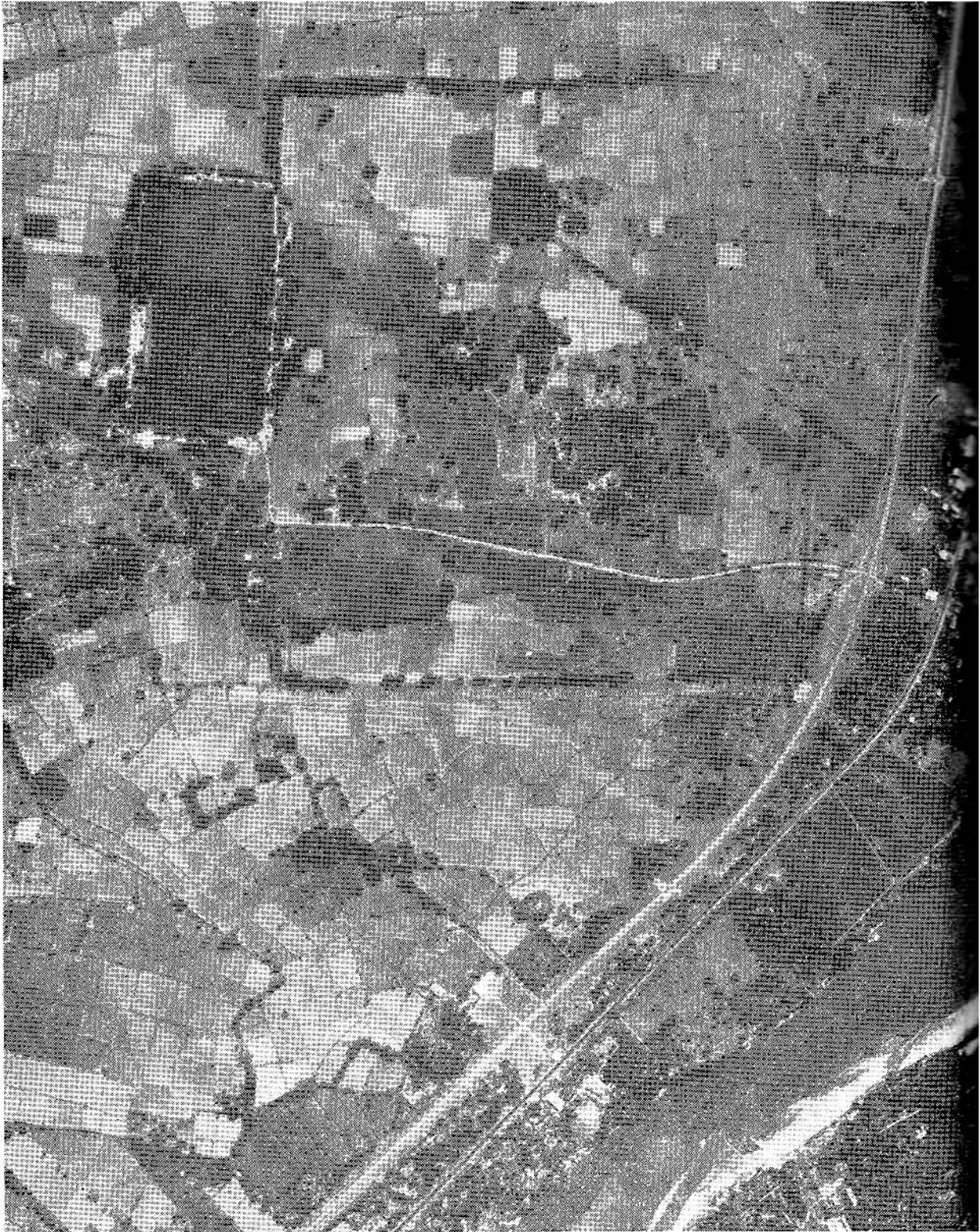
การนิยมบำเพ็ญกุศลอย่างมโหฬารเช่นนี้ มีผู้กล่าวว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประเทศกัมพูชาต้องเสื่อมอำนาจลงในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ทำให้กองทัพไทยสามารถมีชัยชนะได้ง่าย และทำให้พุทธศาสนาลัทธิเดรวาทหรือหินยานสามารถแพร่หลายเข้าไปแทนที่พุทธศาสนาเถรวาทมหายานและศาสนาพราหมณ์ได้อย่างง่ายดายเช่นเดียวกัน

จารึกบทสุดท้าย คือ บทที่ ๑๗๕ กล่าวว่า จารึกทั้งหมดนี้มีผู้ประพันธ์ คือ เจ้าชายวิรุณมาร โอรสแห่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และพระนางราเชนทรเทวี ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าในขณะนั้น คือ ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ การศึกษาภาษาสันสกฤตในราชสำนัก ณ เมืองพระนคร ประเทศกัมพูชา อยู่ในขั้นสูงมาก

ข้าพเจ้าหวังว่า ข้อความในจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ข้าพเจ้านำมากล่าวไว้อย่างค่อนข้างละเอียดนี้ คงจะเป็นเครื่องช่วยให้ตัดสินใจได้ว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราชองค์สุดท้ายแห่งประเทศกัมพูชา ได้ทรงแผ่พระราชอำนาจเข้ามายังภาคกลางของประเทศไทยในครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือไม่ ▲

แผนผัง จอมปราสาท บริเวณสระโกสินารายณ์ อ. บ้านโป่ง จ. ราชบุรี

ภาพถ่ายทางอากาศ จอมปราสาท บริเวณสระโกสินารายณ์ อ. บ้านโป่ง จ. ราชบุรี⁴